

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav románských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Denisa Bochňáková

Modální slovesa s minulým infinitivem v italštině:
jejich význam a překladové protějšky v češtině

Modal verbs with the past infinitive in Italian: their
meaning and translation counterparts in Czech

Zde bych chtěla vyjádřit své upřímné poděkování vedoucímu mé práce, panu doc. Mgr. Pavlu Štichauerovi, Ph.D., za cenné rady, které mi při zpracování této práce velice pomohly. Poděkování také patří mému partnerovi, rodině a přátelům za jejich neustálou podporu a povzbuzování během mého studia. Mí blízcí pro mě byli velkou oporou.

Denisa Bochňáková

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 5. 2024

Denisa Bochnáková

ABSTRAKT V ČEŠTINĚ

Cílem této bakalářské práce je definice a analýza specifické podskupiny konstrukcí s modálním slovesem v italštině. Konkrétně jsou zkoumána modální slovesa *dovere*, *potere* a *volere* s minulým infinitivem jako například *doveva aver fatto*, *posso aver detto*, *vorebbe aver capito*. Teoretická část studie se zaměřuje na základní relevantní pojmy, jako jsou modalita, modální sloveso, modus, infinitiv atd., a poté jsou specifikovány modotemporální možnosti modálních sloves s minulým infinitivem. Praktická část se věnuje korpusové studii překladových ekvivalentů zmíněných konstrukcí. K analýze jsou využita data z paralelního korpusu InterCorp, která jsou následně porovnána a vyhodnocena.

KLÍČOVÁ SLOVA: modalita, modální sloveso, *dovere*, *potere*, *volere*, minulý infinitiv, paralelní korpus, InterCorp, čeština, italština

SUMMARY IN ENGLISH

The aim of this bachelor thesis is to define and analyze a specific subset of constructions with modal verb in Italian. Specifically, it examines modal verbs such as *dovere*, *potere*, and *volere* with the past infinitive, exemplified by constructions like *doveva aver fatto*, *posso aver detto*, *vorebbe aver capito*. The theoretical part of the study focuses on defining basic concepts such as modality, modal verb, mood, infinitive, etc., and then specifies the modotemporal possibilities of the modal verbs with the past infinitive. The practical part is dedicated to a corpus study of the translation equivalents of the mentioned constructions. Data from the parallel corpus InterCorp are used for the analysis, which are subsequently compared and evaluated.

KEYWORDS: modality, modal verb, *dovere*, *potere*, *volere*, past infinitive, parallel corpus, InterCorp, Czech, Italian

Obsah

1	Úvod	7
2	Modalita	9
3	Typy modalit	11
3.1	Subjektivní modalita	11
3.2	Objektivní modalita	11
3.3	Modalita alétická	12
3.4	Modalita deontická	12
3.5	Modalita epistémická	12
3.6	Modalita voluntativní	13
4	Vyjádření modality	14
4.1	Modus	14
4.1.1	Modus v češtině	14
4.1.2	Modus v italštině	15
4.2	Modální sloveso	17
4.2.1	Modální slovesa v češtině	17
4.2.2	Modální slovesa v italštině	19
4.3	Modální částice a citoslovce	19
5	Predikát	21
5.1	Predikát v češtině	21
5.1.1	Verbální predikát s modálním slovesem	22
5.1.2	Predikátor epistémický	22
5.2	Predikát v italštině	22
5.2.1	Verbální predikát s modálním slovesem	23
6	Infinitiv	24
6.1	Infinitiv v češtině	24
6.2	Infinitiv v italštině	24
6.2.1	Infinitiv přítomný	25
6.2.2	Infinitiv minulý	26
6.2.3	Modální slovesa s minulým infinitivem	26
7	Modotemporální možnosti modálních sloves s minulým infinitivem	27
7.1	Sloveso <i>dovere</i>	27
7.2	Sloveso <i>potere</i>	28
7.3	Sloveso <i>volere</i>	29
8	Výsledky korpusového výzkumu	30
8.1	Paralelní korpus <i>InterCorp</i>	30
8.2	Analýzy modálních sloves s minulým infinitivem	30
8.2.1	Sloveso <i>dovere</i> s minulým infinitivem	31
8.2.2	Sloveso <i>potere</i> s minulým infinitivem	34
8.2.3	Sloveso <i>volere</i> s minulým infinitivem	38

9 Celkové vyhodnocení analýz	40
9.1 Vyhodnocení slovesa <i>dovere</i>	40
9.2 Vyhodnocení slovesa <i>potere</i>	41
10 Závěr	43

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je nejprve představit a posoudit specifický jazykový jev, a to kombinace modálního slovesa *dovere* (muset), *potere* (moci, smět) a *volere* (chtít) s minulým infinitivem v italštině, a následně analýze českých překladových protějšků. Zkoumány budou konstrukce, jako jsou například *doveva aver fatto*, *potrebbe aver detto*, *vorrebbe aver capito*, atd. Tyto struktury představují nejen modalitu vyjádřenou v modálním slovese, ale jsou také spojeny s určitou situací, vztahující se k určité (presuponované) skutečnosti.

Modální slovesa lze považovat za jeden z klíčových nástrojů v jazyce napomáhající jasnější komunikaci. Umožňují mluvčímu blíže vyjádřit postoj k situaci, události nebo názor. Modalita umožňuje vnést do postoje mluvčího různé stupně povinnosti nebo nutnosti, možnosti a schopnosti, vyjádřit povolení, či dovození, touhy a přání, vnést spekulaci, nejistotu nebo hypotézu. Modalita je rozsáhlý koncept popisující postoje, vztahy a etické normy ze subjektivního nebo objektivního hlediska. Minulý infinitiv je specifická forma slovesa, která, mimo jiné vlastnosti, vyjadřuje předčasnost děje a retrospektivní pohled. Modální slovesa a minulý infinitiv tvoří důležitou součást italské gramatiky a v kombinaci pak interpretují různé modální významy anebo časové aspekty ve větách. Modální slovesa jako *dovere*, *potere*, *volere* ve svém významu obsahují povinnost či nutnost, schopnost či možnost, přání či záměr. Minulý infinitiv vyjadřuje, že činnost proběhla v minulosti. Tyto atributy vnášejí do italštiny bohaté eventuality pro vyjádření významu a nuancí ve větách a český jazyk pomocí jiných ekvivalentů poskytuje jejich překlady.

Práce je rozvržena do dvou hlavních částí, teoretické a praktické. Teoretická část se zaměřuje na deskripci základních pojmů. Charakterizuje pojmy pro zkoumané konstrukce: modalita, typy modalit, modus, modální sloveso, predikát a infinitiv. Je vysvětlen jejich význam a použití, jak v českém, tak italském jazyce.

Praktická část se věnuje zejména analýze překladových protějšků z korpusu InterCorp (ve verzi 16) a opírá se také o Palmerovu studii *Mood and Modality* (Palmer, 1986). Modální slovesa budou jednotlivě analyzována na základě dat z korpusu. Překladové protějšky modotemporálních možností sloves budou vyhodnoceny a porovnány. Účelem je identifikovat rozdíly v překladech, určit, jaké nástroje jsou využívány, aby bylo dosaženo optimálního překladu, případně zmínit a objasnit rozdílnosti v překladech. Objasnit, jakou představují modalitu, a jak se může v daných modotemporálních konstrukcích změnit.

Obecným cílem této práce je poskytnout širší přehled o modálních slovesech,

minulém infinitivu a analyzovat spojení těchto dvou gramatických jevů. Představit kombinaci modálního slovesa s minulým infinitivem jako obohacující lingvistický jev italské gramatiky, schopnosti českého překladu vystihnout modalitu italského originálu, přestože čeština disponuje jinými gramatickými schopnostmi, zaměřit se na rozdíly v překladech, jejich příčiny nebo na sémantické odchylky.

2 Modalita

Problematika modalita zaujímá v lingvistice důležité místo a je dlouhodobě zkoumána. Studiu modalita se v historii věnovalo mnoho významných lingvistů, například Miroslav Grepl, český jazykovědec, ve svém článku *K podstatě modálnosti* (Grepl, 1973) nebo Frank Robert Palmer, anglický lingvista, který se rovněž zabývá na toto téma ve své knize *Mood and Modality* (Palmer, 1986). Obecně je modalita chápána jako gramatická kategorie zahrnující mnoho složitých jevů, které jsou pojímány a interpretovány různě.

Z důvodu mnoha přístupů a hledisek, často si protirečících, je komplikované definovat pojem modalita jednoznačně. Sám Miroslav Grepl ve svém již zmíněném článku uvádí:

„Sám jsem osobně přesvědčen o tom, že přesné postihu podstaty kategorie větné modalita v nějaké definici je stěží možné, a to nejen pro různé chápání, ale především pro samu komplexnost tohoto pojmu.“ (Grepl, 1973, s. 23).

Pokud tedy jakoukoli definici modalita najdeme, je třeba zohlednit, jakou metodiku a terminologii autor zvolil.

Pojem modalita byl původně používán v oblasti logiky, kde se dlouhou dobu omezoval na alétickou modalitu týkající se rozdílu mezi nutně pravdivými tvrzeními a takovými, která mohou být pravdivá nebo nepravdivá. Vyplývá z toho, že základními termíny modální logiky jsou nutnost a možnost, které jsou propojeny negací. Později se logika začala zajímat i o další druhy modalita a došlo na rozdělení do čtyř kategorií: alétická neboli modalita vědění, epistémická neboli modalita jistoty, deontická neboli modalita nutnosti a existenční neboli modalita existence. V českém lingvistickém prostředí pojem modalita nebyl nijak ovlivněn pracemi z oblasti modální logiky (Karlík et al., 2002, s. 265). Jednotlivým typům modalit se budeme věnovat blíže později.

Společný charakteristický rys modalit v českém jazyce nacházíme ve třech zásadních složkách, a to ve vztahu mezi mluvčím, ten který myšlenku vyjadřuje, větou či výpovědí, tedy způsobem, jakým jsou myšlenky, informace vyjádřeny, a objektivní skutečností, což jsou reálná fakta, na která se mluvčí odkazuje (Karlík et al., 2002, s. 265). Tyto složky se navzájem ovlivňují a tvoří podstatu v komunikaci. Pro přesnější určení a vyjádření, co je to tedy modalita, využijeme formulaci Miroslava Grepla:

„Každá výpověď, každé „aktivní, jazykovými prostředky vyjádřené zaujetí stanoviska mluvčího ke skutečnosti“, má vždy nějaký modální status.“ (Grepl, 1973, s. 23)

Podle Grepla se proto modalita oprávněně považuje za podstatný znak výpovědi. Klímová ve své knize *Otázky vztahu slovesného modu a modality v italštině* (Klímová, 2009, s. 8) zmiňuje Palmerovu definici: „modality could be defined as the grammaticalization of **speaker's** (subjective) **attitudes** and opinions.“¹ Klímová tvrdí, že srovnání definic M. Grepla a F. R. Palmera „ukazuje, že gramatikalizací se rozumí proces, při kterém jak prostředky gramatické (modus, čas, osoba), tak prostředky negramatické (lexikální nebo fonetické) participují na indikaci postoje mluvčího (speaker's attitude, atteggiamento del parlante) při jeho zaujetí osobního vztahu k propozičnímu obsahu výpovědi“ (Klímová, 2009, s. 8).

Z toho vyplývá, že modalita je ovlivněna kontextem a postojem mluvčího k situaci. Postoj zaujímaný mluvčím ovlivňuje jeho volbu modálního vyjádření, což má vliv na význam toho, co si přeje vyjádřit. Podle Hirschové (Hirschová, 2017) se hodnotí postoj mluvčího k obsahu věty nebo k jeho částem. Smyslem je hodnocení postoje, které se zakládá na subjektivním hodnocení stupně pravdivosti obsahu, na uvádění zdrojů k danému obsahu nebo na vyjádřených emocích. Dalším důležitým faktorem je gramatická struktura jazyka, jako je například stavba věty anebo různé prostředky jazyka, které umožňují vyjádřit modalitu. Jejich definici se budeme věnovat na následujících stránkách.

---

¹„modalita by mohla být definována jako gramatikalizace mluvčího (subjektivních) postojů a názorů“ [překlad vlastní].

3 Typy modalit

Základní kategorie pro typy modalit se označují jako subjektivní a objektivní, nicméně hranice mezi nimi není jednoznačná ani jednoznačně vymezená a je předmětem diskuse. Lingvisté nenachází názorovou ani terminologickou jednotnost a spektrum pojmů je široké. Stanislav Žaža (Karlík et al., 2002, s. 266) uvádí, že subjektivní modalita je také často nazývána jako fakultativní a její charakteristika není jednotná.

Vzhledem k rozdílným pohledům na modalitu specifikujeme a blíže popíšeme pojmy objektivní a subjektivní modalita a identifikujeme subkategorie těchto druhů. Je nutné podotknout, že ani přesné zařazení subkategorií není zcela jasné. Důležité jsou interpretace a teoretický přístup. Proto se u některých subkategorií naskytuje možnost být součástí jak subjektivní, tak objektivní modalit. Při analýze je tedy potřeba počítat s variabilitou.

Cílem této práce ale není přesné rozdělení a určení či definování modalit, jedná se spíše o základní definování a pochopení různých aspektů modalit. Proto si jednotlivé pojmy popíšeme a blíže se jim nebudeme věnovat.

3.1 Subjektivní modalita

Subjektivní modalita je v lingvistice chápána „jako vyjadřování subjektivního postoje mluvčího k propozičnímu obsahu výpovědi“ (Klímová, 2009, s. 18). Reflektuje individuální postoje, názory, přesvědčení, přání nebo pocity mluvčího ve vztahu k určité situaci nebo tvrzení. Tato forma modalit je považována za zásadní, je založena na subjektivním hodnocení mluvčího. Příkladem může být věta *Mohl bys být více trpělivý*, v níž subjektivitu zde představuje názor mluvčího na chování recipienta.

3.2 Objektivní modalita

Objektivní modalita z lingvistického hlediska vyjadřuje vztah mezi obsahem výpovědi a objektivní realitou. Tento typ modalit tedy není závislý na osobním úsudku mluvčího a naopak subjektivní pohled mluvčího odstraňuje. Využívá externí faktory, jako jsou fakta nebo společenské normy. Podle Grepla je aspektem objektivní modalit modalita nutnosti a možnosti (záměru) (Błaszczyk et al., 2017). Příkladem může být věta *Musí být zima venku, protože lidé mají teplé kabáty*, v níž objektivním důkazem jsou teplé kabáty, které se nosí, když je zima.

3.3 Modalita alétická

Tento druh modality spojujeme s pojmy nutnosti a možnosti. Hlavním hlediskem je objektivní podmínka. Ve výpovědích je vyjádřeno to, co je logicky, objektivně nutné nebo možné či nemožné. Vyjadřuje vztah k faktu. Alétická neboli logická modalita je subkategorií objektivní modality a je zcela nezávislá na subjektivním názoru mluvčího, jako např. ve větě *Pravidla musí být stručná a jasná* (Karlík et al., 2002, s. 267).

3.4 Modalita deontická

Vyjadřuje nutnost a možnost dle společenských norem a etických principů. Tento typ modality můžeme považovat za subjektivní, ale i objektivní. Rozdělení je závislé na tom, zda je původcem modality sám mluvčí, např. ve větě *Byl nucen do situace zasáhnout* (Karlík et al., 2002, s. 267).

3.5 Modalita epistémická

Epistémická nebo také jistotní, pravdivostní či pravděpodobnostní modalita je obecně uznávaný koncept, který se týká vyjadřování různé míry jistoty, se kterou mluvčí prezentuje propozici jako pravdivou. Definuje způsob, jakým mluvčí vyjadřuje své přesvědčení o pravděpodobnosti nebo nepravděpodobnosti určité skutečnosti a rozpětí pravdivosti daného tvrzení je od úplné jistoty až po vyjádření nejistoty nebo pochybností (Grepl; Šimík, 2017).

Ve výpovědích mluvčí zaujímá různé postoje k adresátovi. Mluvčí je tedy zdroj informací, které předává, a na něm je závislá platnost propozičního obsahu výpovědi, a to od pevného přesvědčení (*Antonín se potápí*), až po nejistotu (*Pochybuji, že se Antonín potápí*), která je ve výpovědi vyjádřena různými prostředky a způsoby, jakmile je cílem mluvčího zbavit se odpovědnosti za pravdivost svého tvrzení (Grepl; Šimík, 2017).

K vyjádření různé míry jistoty či nejistoty se používají lexikální nebo gramatické prostředky. Mezi lexikální prostředky řadíme epistémické predikáty, např. různé postojové predikáty jako *jsem přesvědčen* nebo *předpokládám*, dalšími nástroji jsou epistémické, postojové částice jako *určitě*, *nejspíš* (Grepl, 2017). Dále se jedná o modální slovesa *muset* nebo *moci*. Gramatickými prostředky jsou například formy futura, osamostatněné vedlejší věty (*Zítřej se jede potápět, že?*), roli zde hraje i větný přízvuk (*Ať je hezky nebo ne, pojedete se potápět*).

Do této kategorie zahrnujeme také tvrzení, jež nazýváme „cizí mínění“ (tzv. modalita evidenciální). Mluvčí se takto distancuje od záruky platnosti sděleného obsahu. Výpovědí dává najevo, že obsah někde slyšel nebo si ho někde přečetl, obsah je tedy zprostředkovaný a nejistý. Prostředky vyjádření cizího mínění jsou slovesa s významem předávání informace (*říkat, šuškat* aj.), slovesa s významem získávání informace (*slyšet, dozvědět se* aj.), částice *prý, údajně* a modální sloveso *mít* (Grepl; Šimík, 2017).

3.6 Modalita voluntativní

Voluntativní modalita je „vyjádření vztahu činitele (původce) děje k jeho realizaci z hlediska nutnosti, možnosti či záměru daný děj realizovat (Grepl, 1973).“ (Karlík et al., 2002, s. 268). Většina českých lingvistů se shoduje, že věta obsahující voluntativní modalitu informuje, zda je děj vyjádřený predikátem považován za nutný, možný nebo záměrný. K tomuto vyjádření jsou nejčastěji používány lexikální (např. *musí/může odejít, lze, dá se, být schopen, je třeba*) nebo zřídka gramatické prostředky (např. *Co dělat?*). Tato modalita indikuje tři základní postoje k výpovědi, a to nutnost, možnost a záměr. Důležitým faktorem je, do jaké míry je mluvčí zainteresován na uskutečnění děje, což může být více či méně podstatné. Proto je důležité rozlišovat, kdo je původcem modality, zda je to sám mluvčí (např. *Antonín musí dokončit tento projekt!*) nebo někdo jiný (např. *Antonín musel už jít do pracovny*) (Karlík et al., 2002, s. 268).

4 Vyjádření modality

Prostředky pro vyjádření modality se liší napříč různými jazyky. V této práci představíme některé z prostředků, které využívá český a italský jazyk. Modalita může být vyjádřena odlišnými výrazy, buď gramatickými, nebo lexikálními, nikoliv však výhradně jimi, jelikož existenci intonačních a grafických znaků nelze zcela opomenout. Nicméně těmito se v práci nebudeme zabývat. Popíšeme prostředky, jako je modus (slovesný způsob), modální sloveso a modální částice a citoslovce. Jazykové a významové nuance zohledníme jak v českém, tak italském jazyce.

4.1 Modus

Slovesný způsob, neboli modus, je gramatická kategorie. Je nezbytná pro vyjádření vztahu mluvčího k obsahu výpovědi ve větě. Jedná se o aspekt, který je klíčový pro pochopení a interpretaci významu vět. Italština disponuje více slovesnými způsoby. Každý z daných jazyků má vlastní systém, který si v následujícím textu blíže definujeme.

4.1.1 Modus v češtině

Slovesný způsob je obvykle definován jako gramatická kategorie, která je tvořena morfologickým paradigmatickým určitým počtem subkategorií jakožto paradigmatickým slovesných tvarů, jednoduchých nebo komplexních, jejichž obecnou funkcí je vyjadřovat jistý komunikativní postoj mluvčího k obsahu slovesa (Karlík et al., 2002, s. 569). Morfologické paradigma české kategorie modu je trojčlenné. Subkategoriemi jsou způsob oznamovací, podmiňovací a rozkazovací.

Způsob oznamovací, indikativ, konstatuje skutečnost nebo událost, která je považována za reálnou nebo faktickou. Tento modus vyjadřuje mluvčího přesvědčení o pravdivosti obsahu výpovědi. Jedná se o základní paradigma pro vyjádření faktů, reálných stavů. Indikativ je neutrální, nespojuje se s žádným specifickým modálním významem, a proto je považován za funkčně bezpříznakový a objektivní v kontextu vyjadřování modality. Subkategorie tvoří indikativ přítomný (např. *jdu do školy*), minulý (např. *šel jsem do školy*) a budoucí (např. *půjdu do školy*).

Způsob podmiňovací, kondicionál, je v gramatice rozdělován na dvě subkategorie, a to kondicionál přítomný (např. *šel bych do školy*) a kondicionál minulý, který nabízí dvě formy (tj. *byl bych šel do školy* a *byl bych býval šel do školy*). Tento typ modu charakterizuje vyjádření stavů nebo akcí, které jsou podmíněné nebo hypotetické

povahy. Výpověď formulovaná v kondicionálu v sobě nese element nejistoty nebo podmíněnosti, což je zásadním rozdílem oproti indikativu. Kondicionál umožňuje mluvčímu vložit do své výpovědi menší míru jistoty.

Způsob rozkazovací, imperativ, představuje třetí slovesný způsob. Typická je pro něj apelativní funkce. Jde o projev ve formě výzvy nebo příkazu mluvčího k adresátovi. Cílem je přimět či motivovat adresáta k provedení určitého děje obsaženého ve výpovědi (Karlík, 2017b).

4.1.2 Modus v italštině

Jak již bylo řečeno, obecně modus označuje určitou dispozici mluvčího vůči vyjádřené akci. Indikativ vyjadřuje jistotu nebo realitu, konjunktiv možnost, pochybnost nebo hypotézu, kondicionál touhu nebo podmínku a imperativ ukazuje na příkaz nebo instrukci. Kromě toho existují také neurčité způsoby, které se používají k vyjádření dějů nebo stavů obecnějších nebo neurčitých.

Dardano et al. (2016, s. 197) definuje slovesný způsob v italštině takto:

„Il parlante può presentare il fatto espresso dal verbo in diversi modi, ciascuno dei quali indica un diverso punto di vista, un diverso atteggiamento psicologico, un diverso rapporto comunicativo con chi ascolta: certezza, possibilità, desiderio, comando ecc.“²

Dále může být, jak říká Dardano tamtéž, „použití určitého modu ovlivněno stylistickými důvody, například jaký chce mluvčí vyvolat dojem, výběrem rejstříku, ten se týká formální nebo neformální komunikace, nebo jazykové úrovně, ta ukazuje na stupeň složitosti a pokročilosti jazyka“ [překlad vlastní] (Dardano et al., 2016, s. 197). Použití indikativu (např. *mi pare che ha ragione*) ve vedlejších větách zahájených slovesem úsudku odpovídá více lidovému, hovorovému výrazovému stylu ve srovnání s konjunktivem (*mi pare che abbia ragione*).

V italském jazyce existuje sedm slovesných způsobů, které se dělí do dvou subkategorií, čtyři určité způsoby (*modi finiti*): indikativ, konjunktiv, kondicionál, imperativ; a tři neurčité způsoby (*modi indefiniti*): infinitiv, participium a gerundium. Nyní se u nich jen velmi stručně zastavíme.

Italské *indicativo* vykazuje formální podobnosti jako indikativ český. V obou jazycích je indikativ obecně vnímán jako bezpříznaková forma, tudíž děj, jevy nebo

---

²„mluvčí může prezentovat skutečnost vyjádřenou slovesem různými způsoby, z nich každá ukazuje odlišný úhel pohledu, odlišný psychologický postoj, odlišný komunikační vztah s posluchačem: jistotu, možnost, přání, příkaz atd.“ [překlad vlastní]

stavy ve větách jsou považovány za reálné nebo faktické. Jedná se o způsob reality, konstatování, jistoty a objektivního vyjádření. Indikativ je jediný slovesný způsob, který specifikuje pomocí svých různých časů, jednoduchých nebo složených, tři základní chronologické referenční body, ve kterých se událost nebo akce odehrává, tj. anterioritu, kontemporaneitu a posterioritu. Anteriorita zahrnuje časy indikativu imperfekta, *passato prossimo*, *passato remoto*, *trapassato prossimo*, *trapassato remoto*. Kontemporaneita zahrnuje časy indikativu prézentu. Posteriorita zahrnuje časy indikativu *futuro semplice*, *futuro anteriore*.

Konjunktiv, *congiuntivo*, vyjadřuje nejistotu, možnost, přání, hypotézu, pochybnost nebo subjektivní názor mluvčího na akci nebo stav popsaný slovesem. Konjunktiv se používá především ve vedlejších větách. Ve větách hlavních mluvčí použitím konjunktivu vyjadřuje vůli, pochybnost nebo ústupek. Pro vyjádření odkazu na přítomnost se používají dva jednoduché časy, zatímco pro odkaz do minulosti se používají dva složené časy *passato* či *trapassato*.

Kondicionál, *condizionale*, se typicky používá ve větách vyjadřujících hypotézu, ve zdvořilých žádostech, k vyjádření možností nebo přání. Pokud mluvčí používá kondicionál, přidává do věty určitou formu nejistoty nebo podmínky nebo vyjadřuje tón zdvořilosti nebo diplomacie. Kondicionál zahrnuje dva časy, jeden jednoduchý a jeden složený (či minulý).

Imperativ se podobně jako v češtině používá k vyjádření příkazu, rozkazu nebo prosby. Podle Dardana a Trifona má italský imperativ dva časy, přítomný (např. *parlami!*) a budoucí (např. *ora farai quello che voglio io*) (Dardano et al., 2016, s. 245). Je ale zřejmé, že je zde užito indikativu futura (a nejde tedy o specifický tvar imperativu, který italština nemá).

Nyní se zaměříme na neurčité slovesné tvary. Italské *infinito*, známé v českém jazyce jako neurčitý tvar, infinitiv, představuje pro naši práci důležitý prvek, proto tomuto jevu věnujeme samostatnou kapitolu, ve které vysvětlíme role infinitivu v různých časových formách a větných konstrukcích. Předmětem zkoumání bude zejména infinitiv minulý, jelikož ten jako samostatná gramatická forma v češtině neexistuje. Dále pak participium je v italštině důležitým slovesným tvarem. Tvoří součást složených slovesných časů a vyjadřuje složité vztahy mezi akcemi a stavy ve větě. Z hlediska sémantického představuje slovesné přídavné jméno. Má dva časy, přítomný, jehož užití je velmi omezeno, a minulý. Třetím tvarem je gerundium, které vyjadřuje probíhající akci, používá se v různých kontextech k indikaci různých modálních nebo časových aspektů. Tento gramatický prostředek například umožňuje vyjádřit průběh dvou akcí současně probíhajících. Z hlediska významu představuje

così jako slovesné příslovce. V italštině existují dvě hlavní formy, přítomná (např. *sbagliando*) a složená či minulé (např. *avendo finito*).

4.2 Modální sloveso

Modální slovesa *muŕet*, *moci*, *chtít*, v italském překladu *dovere*, *potere*, *volere*, jsou typem neplnovýznamového slovesa a v gramatice jsou obvykle klasifikována jako slovesa pomocná. V italských gramatikách najdeme modální slovesa pod pojmem *i verbi modali/servili*. V následujících podkapitolách se jen stručně zastavíme u podstatných vlastností modálních sloves v češtině a v italštině.

4.2.1 Modální slovesa v češtině

Modální slovesa se často analyzují z trojí perspektivy, a to morfologické, syntaktické a sémantické, což umožňuje komplexní porozumění jejich roli a funkci v jazyce. Karlík et al. (2002, s. 413–414) popisují podrobně modální sloveso v češtině. Jeho typická morfologická vlastnost je spojení s infinitivem plnovýznamového slovesa nebo se slovesem sponovým (např. *musím jít/musím být hodný*) či nemožnost je kombinovat s vedlejšími větami (např. **musím, abych šel*). Dále se z morfologického hlediska modální slovesa nedají rozvíjet pomocí nominálních skupin (např. **musím moje chůze do školy*), nevytvářejí imperativ (např. **mus jít do školy*), je zde také absence pasiva (např. **Antonínem bylo měla být zaplácena kauce*), nemají vidový protějšek (srov. *psát/napsat*, *moci/*moci*), nevytvářejí verbální substantivum (např. *muŕet/*muŕení*), umožňují modifikovat se nebo rozvíjet ve spojení s infinitivem samostatně v rámci věty (např. *sama chtěla odjet/odjet chtěla sama*), jak u modálního slovesa, tak infinitivu je možná samostatná negace (např. *nemohu studovat/mohu nestudovat*) a kombinace modálního slovesa v určitém a infinitivním tvaru (např. *musíš chtít zvítězit*).

Tyto morfologické vlastnosti modálních sloves mají přímý vliv na jejich syntaktické a sémantické vlastnosti. Syntakticky utváří modální sloveso s infinitivem jeden větný člen. Sémanticky modální sloveso funguje jako modifikátor. Sémantická klasifikace modálních sloves a jejich funkce ve větě je předmětem zkoumání, ze strany lingvistů není zcela jednotná, ale většina spatřuje konsenzus v tom, že modální slovesa reprezentují tři hlavní funkce: nutnost a možnost realizace děje nebo stavu (*Antonín musí/může jít na přezkoušení*), který je popisován infinitivem, postoj mluvčího k realizaci děje (*Antonín musí jít na přezkoušení*) a vyjádření míry jistoty mluvčího o pravdivosti věty (*Antonín muŕel jít na přezkoušení*) (Karlík et al., 2002, s. 414).

Palmer i Grepl určují tři odlišné funkce nebo výnamy, které mohou modální slovesa vyjadřovat. Jejich terminologie se však liší, a je uvedena v pořadí Palmer/Grepl: funkce deontická/deskriptivní, která souvisí s povinností nebo povolením, dále dynamická/preskriptivní, ta se týká možnosti a schopnosti subjektu a epistémická, zde se lingvisté v pojmenování shodují, a ta zahrnuje pravděpodobnosti anebo jistotu (Karlík et al., 2002, s. 414).

Lingvistické výzkumy modálních sloves zahrnují rozdílné metodologické přístupy, z čehož vyplývají rozdíly mezi českým a zahraničním kontextem. Logické a logickosémantické přístupy k analýze modálních sloves často aplikují zahraniční lingvisté, zatímco česká lingvistika pozornost soustřeďuje zejména na jazykové kategorie. České pojetí můžeme nyní stručně shrnout, opíráme se přitom o již citovaný zdroj (Karlík et al., 2002).

Obvykle se rozlišují modální slovesa vyjadřující nutnost, jako jsou *muset* a *mít*, od těch, která vyjadřují možnost, jako jsou *moci* a *smět*. Dále existují modální slovesa, která reflektují lidskou vůli, jako *chtít* a *hodlat*. Česká lingvistika tuto klasifikaci zmiňuje například v díle *Mluvnice češtiny III* (1987, s. 269–271).

Panevová, a další autoři v roce 1971 definovali základní významy modálních sloves takto: Charakteristické sloveso vyjadřující nutnost je *muset* a označují ho jako debitiv a *mít* jako horativ. Sloveso *moci* označili jako posibilitiv, *dovést* jako fakultativ a *smět* jako permisiv, tato tři slovesa jsou typická pro to, jak vyjádřit možnost. Kategorie sloves, jako jsou vůle a záměr, jsou zahrnuty u sloves *chtít* a *hodlat*, a ta se zde označují jako volitiv (Karlík et al., 2002, s. 414).

Běličová se v roce 1983 pokusila zachytit obecné, invariantní významy modálních sloves z pohledu strukturalismu. Uvádí, že se modální sloveso *mít* odlišuje od *muset* pomocí dalších sémantických charakteristik, stejně tak *smět* má odlišné sémantické rysy než *moci*. Tento přístup je sdílen i dalšími autory. Benešová ve své práci z roku 1973 využívá termínu „původce modality“, což je kategorie analytická a specifikuje různé modální významy. Rozlišuje, zda modální význam pramení z vnějších objektivních okolností (např. *mohu cestovat, protože mám platný pas*), nebo ze subjektu, který je (např. *mohu běžet rychle, protože jsem v dobré kondici*), anebo není (např. *mohu jít do kina, protože mi to rodiče dovolili*) původcem modality (Karlík et al., 2002, s. 414).

4.2.2 Modální slovesa v italštině

Italské gramatiky popisují modální slovesa stručně a často je přiřazují do třídy pomocných sloves, které se přímo pojí s infinitivem a utváří společně predikát vyjadřující specifický modus. Modální sloveso je řídicím prvkem a infinitiv prvkem řízeným, obohaceným o verbální význam. Dardano et al. (2020, s. 333) popisují modální slovesa jako slovesa, která „servono come “appoggio” ad altri verbi.“³ Kromě této definice lze modální slovesa považovat za slovesa, která řídí infinitiv slovesa následujícího a tím indikují specifickou modalitu, tj. nutnost, možnost a vůli.

Nutnost je často vyjádřena slovesem *dovere* (muset). Toto pomocné sloveso se používá k označení povinnosti nebo nutnosti v dané situaci (např. *ho dovuto studiare per l'esame*). Možnost je vyjádřena slovesem *potere* (moci/smět), které ukazuje schopnost nebo příležitost něco udělat (např. *non ho potuto studiare per l'esame*). Třetí modální sloveso je *volere* (chtít), vyjadřuje vůli, ale také přání, naznačuje úmysl nebo osobní volbu něco udělat (např. *voglio studiare per l'esame*).

4.3 Modální částice a citoslovce

Modální částice a citoslovce jsou třetím prostředkem k vyjádření modality, na který se v této práci zaměříme. Protože nejsou pro téma této práce tak podstatné, omezíme se jen na stručné shrnutí. Tyto jazykové prvky představují významnou roli v komunikaci, neboť jejich význam umožňuje mluvčímu přesněji specifikovat svůj postoj ve výpovědi, například stupeň jistoty nebo emocionální stav. Použitím modálních částic a citoslovců přidává mluvčí svým výrokům další rozměr, který poskytuje náhled na subjektivní názory a emocionální reakce mluvčího, což přispívá k lepšímu porozumění.

Částice jsou specifická kategorie synsémantických slov, jedná se o neohebná funkční slova bez větněčlenské platnosti. Jejich hlavní funkce je gramatická (např. enklitické *-li* pro signalizaci otázek), sémantická (např. *povídal si jen s ní*) nebo pragmatická (např. *copak ona už odjela?*) úloha ve větě. Nekula (2017) rozlišuje částice podle funkce ve výpovědi, přihlíží k jejich syntaktickému chování a zvukovým vlastnostem a nabízí podrobnou klasifikaci, v níž nalezneme již definované pojmy, jako jsou částice epistémické, práci, evaluační atd.

V italské tradici (Bazzanella, 2011) se částice považují za *segnali discorsivi*, diskurzivní signály, známé také jako markery diskurzu, *marcatori di discorso*, jako specifické jazykové prvky, které zahrnují slova, výrazy a fráze. Mají pragmatickou

³„modální slovesa slouží jako ‚opora‘ ostatním slovesům.“ [vlastní překlad]

povahu, což znamená, že jejich význam a funkce nejsou pevně určeny pouze jejich doslovným významem, ale také závisí na kontextu a intonaci, v němž jsou používány. Tyto částice mohou vyjadřovat například překvapení (např. *ma che bella sorpresa*) nebo zmírnění odmítnutí (např. *mi piacerebbe venire, ma devo lavorare*). Rozšířené jsou zejména v mluveném jazyce, kde vycházejí z původního významu slov a nabývají dalších významových vlastností v závislosti na kontextu. Jejich role je zdůrazňování struktury promluvy nebo textu, propojování prvků částí vět a mezi větami, což usnadňuje logické a srozumitelné propojení konverzace nebo textu. Rovněž naznačují vztah mezi mluvčím a posluchačem a odrážejí způsob, jakým mluvčí přemýšlí nebo zpracovává informace.

Pokud jde o citoslovce, jejich modální význam se týká spíše emocionálních stavů mluvčích, popř. plní funkce kontaktní apod. (Osolsobě, 2017). Je nicméně jasné, že citoslovce přenášejí více než jen slovní informace, jejich účinek zesilují modální prvky, zejména intonace, hlasitost, rychlost řeči, řeč těla a mimika. Zejména intonace může naznačovat bolest, nadšení nebo sarkasmus. Často bývá mluvený projev doplněný gesty, v digitálním světě se jedná o použití emotikonů nebo velkých písmen jako vyjádření křiku.

5 Predikát

Z obecného lingvistického hlediska se jedná o základní větný člen, který spolu s podmětem tvoří základní stavební dvojici. Predikát (přísudek) vyjadřuje stav nebo okolnosti děje, dále určuje, jaké další větné členy musí nebo může věta obsahovat (např. předmět, příslovecné určení nebo doplněk), aby dávala smysl. Ve svém tvaru nese informaci o osobě, čísle, způsobu, rodu a tak dále, jelikož tyto informace se mohou v různých jazycích lišit.

5.1 Predikát v češtině

Karlík (2017a) popisuje přísudek ze syntaktického hlediska jako větný člen tvořící s podmětem „základní skladební dvojici“. Typicky se vyjadřuje slovesem v určitém tvaru (např. *volám*) nebo komplexem tvořeným určitým tvarem pomocného slovesa být a minulým participiem (např. *ty jsi volal*) či komplexem tvořeným pomocným slovesem budu a infinitivem (např. *budu volat*). Tyto přísudky jsou považovány za slovesné. Finitní tvar slovesného přísudku vyjadřuje gramatické kategorie, jako jsou osoba, číslo, čas a modus, přičestí minulé pouze rod a číslo, nositelem času a módu je sloveso *být*. Komplex tvořený pomocným slovesem *být* a trpným participiem (např. *ty jsi nominován studenty*) je možné určit, ale dle Karlíka je to závislé na analýze. Dále existují přísudek sponově-jmenný (např. *je sportovec; je šikovný*) nebo přísudek složený. Přísudek složený vzniká tehdy, pokud věta obsahuje (aspoň jedno) neplnovýznamové sloveso a na něj (ně) navazují doplnění (např. plnovýznamové sloveso), která rozšiřují význam predikátu. Konstrukce složeného přísudku se pojí s modálními slovesy (např. *muset, moci*) nebo fázovými (např. *začít, přestat*). Obsahuje-li věta modální i fázové sloveso, pak finitnost vyjadřuje sloveso, které se v konstrukci nachází nejvíce vlevo, a následují další slovesa v infinitivu (např. *Antonín musel začít pracovat/Antonín musel začít být pracovitý*). V tomto kontextu je přísudek synonymní termín pro predikát.

V české lingvistice existují rozdílné definice slovesného predikátu. V nejnovějších syntaxích se predikace vnímá jako „saturování“ argumentů predikátu, což vytváří sémantickou strukturu věty. Predikát na sebe váže argumenty, jako jsou například podmět nebo předmět. Problematika definice predikátu je spojena s dalšími pojmy, jakou jsou například valence, predikátor nebo shoda podmětu s přísudkem. My se těmito termíny nebudeme věnovat, protože nejsou pro naši práci stěžejní a stanovení takové definice je závislé na lingvistickém přístupu, zkoumání a analýze.

5.1.1 Verbální predikát s modálním slovesem

Syntaktická konstrukce tohoto predikátu je tvořena modálním slovesem, které vyjadřuje osobu, číslo, čas, způsob a postoj mluvčího a jež významně ovlivňuje významový kontext k infinitivu, se kterým se pojí a udává tak celkový sémantický význam predikátu. Vyčásované modální sloveso a infinitiv společně tvoří jeden verbální, komplexní predikát (např. *Antonín by chtěl studovat na univerzitě*).

5.1.2 Predikátor epistémický

Jistotní, epistémický predikátor je základním prostředkem pro vyjádření epistémické modality. Řadí se mezi predikátory postojové, což jsou jednak slovesa postojová (např. *vím, že ..., pochybuji, že ...*), ale také sponově-jmenné konstrukce (např. *jsem přesvědčen, že ...*). Tento predikátor určuje míru jistoty od stoprocentního vědění po téměř nulové. Epistémické predikátory jsou primárně určeny k vystižení úrovně jistoty nebo přesvědčení, které mluvčí vkládá do své výpovědi, avšak jen v momentu promluvy. Proto jsou velmi často vyjádřeny v přítomném čase a tvar slovesa je v první osobě jednotného čísla (např. *předpokládám, že...*). Mohou být také ve formě minulého času, pak není vyjádřen aktuální postoj mluvčího a nabývají deskriptivní funkce (např. *byla jsem tenkrát přesvědčená, že...*) (Grepl, 2017).

5.2 Predikát v italštině

Současná italská lingvistika definuje predikát především z hlediska syntaktického, kombinací syntagmatu nominálního (podmět) a verbálního (přísudek). Generativní gramatika vnímá predikát jako element, který přijímá od subjektu gramatické kategorie osobu, číslo a eventuálně rod, které jsou vyjádřeny morfologicky, ohýbáním. Další perspektiva definice predikátu je možnost ho vnímat jako komplexní prvek, který má dvě základní části, kterými jsou sémantické jádro – lexikální hlava (*una testa lessicale*) a funkční hlava (*una testa funzionale*), prvky spojující predikát se subjektem, na který se vztahuje (Panunzi, 2011).

Běžné deskriptivní gramatiky, jejichž pojetí je pro účely této práce vhodnější, odlišují dva hlavní druhy přísudků: verbální predikát a nominální predikát. Vzhledem k tématu této práce se nebudeme věnovat nominálnímu přísudku.

5.2.1 Verbální predikát s modálním slovesem

Jak již bylo zmíněno, verbální predikát v kombinaci s modálním slovesem se nazývá komplexní predikát. Tato konstrukce je tvořena modálním slovesem a infinitivem plnovýznamového slovesa (*deve/può/vuole fare*), kde modus - způsob udává modální sloveso a infinitiv nese lexikální význam. V italském jazyce existuje také kombinace s minulým infinitivem, kdy je predikát tvořen modálním slovesem, pomocným slovesem *avere* nebo *essere* a přičestím minulým (*deve/può/vuole avere fatto/deve/può/vuole essere partito*). Tento komplexní predikát vyjadřuje děj nebo stav, který byl v minulosti nutný nebo pravděpodobný a je charakteristický pro vyjádření dedukce, spekulace nebo hypotézy o minulých událostech s různou mírou jistoty.

6 Infinitiv

Z lingvistického hlediska obecně označujeme pojmem infinitiv základní tvar slovesa, který v sobě nenese konkrétní gramatické informace o osobě, času a způsobu. Infinitiv se používá k tvorbě například slovesných tvarů nebo vedlejších vět.

6.1 Infinitiv v češtině

Infinitiv je, jak již bylo zmíněno, základní slovesný tvar. V českém jazyce sloveso v infinitivu neobsahuje žádné informace a tvoří se příponou *-t/-ti* nebo *-ci/-ct* k infinitivnímu kmeni, která je například variantou pro infinitiv slovesa *moci/moct*. Ze syntaktického hlediska nemá sloveso v infinitivním tvaru valenci s podmětem (např. **babička číst dětem pohádku*), k porušení této restrikce ovšem dochází v případě, je-li infinitiv použit ve větách vyjadřující přání či obavy (např. *vědět to tak Petr*) nebo větách podmínkových (např. *já mít čas, hned tam jedu*). Dále, ze stejného hlediska se tradičně rozlišují dvě skupiny, a to na samostatnou, jejíž součástí jsou například přací (např. *vyhrát (já) tak v loterii*) či rozkazovací věty (typicky např. *nekouřit*) nebo doplňovací otázky (*proč nepřijmout fakta?*), a nesamostatnou, což jsou například navozovací (např. *Antonín a hádat se?*) a podmínkové věty (např. *mít tvou trpělivost, živila bych se golfem*) nebo infinitiv začleněný jako předmět (např. *zakázal jim o tom hovořit*) či jiný větný člen (Veselovská, 2017).

6.2 Infinitiv v italštině

Infinito je nekonjugovaná forma slovesa, tento tvar nespecifikuje osobu, číslo a čas. Italský infinitiv má dvě formy, infinitiv jednoduchý neboli přítomný a infinitiv složený neboli minulý. V italském jazyce se infinitiv rozpoznává podle koncovek *-are*, *-ere*, *-ire*. Jeho použití je velmi časté nejen při tvorbě složených časů, ale také ve spojení s modálními slovesy. V jazyce plní mnoho funkcí, zejména při zastupování různých větných členů ve větách.

Hamplová (2004, s. 236–239) rozděluje infinitiv podle funkce, kterou může zastávat jako větný člen ve větě, a tyto funkce lze shrnout ve stručnosti následovně (omezíme se přitom jen na některé příklady). Funguje jako predikát v roli záporného rozkazovacího způsobu pro 2. osobu singuláru (např. *non dire bugie!*) nebo kladné či záporné formě rozkazovacího způsobu na nápisech, pokynech nebo zákazech (např. *conservare al riparo dal calore e dalla luce*), dále v tázacích větách k vyjádření pochybnosti, nerozhodnosti a v nepřímých otázkách (např. *non so se partire o rima-*

nerечи tzv. řečnických otázkách, které jsou však opačného významu, než je otázka sama (např. *sbagliare lui?*), v citově zabarvených větách zvolacích (např. *una ragazza per bene comportarsi in quel modo!*) nebo k oživení vyprávění neboli *infinito narrativo*. Ve větách představuje také podmět (např. *C'è chi dice che vivere in città è come stare in una grande prigione*), jmennou složku přísudku (např. *altro è dire, altro è fare*), předmět přímý, stojí-li po slovese s nímž se nepojí předložkou nebo pojí-li se s předložkou *di*, předmět nepřímý ve spojení s předložkou *a*, poslední funkcí je přívlastek (např. *non abbiamo tempo da perdere*). V italštině se infinitiv používá k tvoření implicitních vět, avšak za podmínky, že podmět slovesa v určitém tvaru je totožný s podmětem infinitivu (např. *mi sembrava di averlo conosciuto*). Pokud tato podmínka není splněna, není možné využít infinitiv a je nutné věty napojit spojkou (např. *mi sembrava che lui l'avesse conosciuto*).

Hamplová (2004, s. 240–244) nadále rozděluje užití infinitivu ze syntaktického hlediska. Z tohoto hlediska se infinitiv pojí se slovesem ve finitním tvaru přímo, a to také v kombinaci modálních sloves s infinitivy (např. *doveva accontentarsi di poco*) anebo prostřednictvím předložek (např. *mandi a chiamare il medico*). Dalším jevem v italské gramatice je substantivizace infinitivu. Vznikne, pokud je před infinitiv umístěn člen. Infinitiv tak získá vlastnosti podstatného jména mužského rodu. Takový infinitiv má čtyři formy, kladnou/zápornou jednoduchou činnou/trpnou (např. *il (non) nascondere/il (non) essere nascosto*) a kladnou/zápornou složenou činnou/trpnou (např. *il (non) aver nascosto/il (non) essere stato nascosto*). Má atributy podstatného jména může být modifikován (např. *il dolce far niente*). Ke zpodstatnění dochází někdy jen příležitostně, aniž by substantivizovaný infinitiv ztratil slovesný charakter. Existují také infinitivy, které zcela přišly o slovesný význam a staly se součástí substantiv, které tak mají i formu množného čísla (např. *il dovere/i doveri*).

6.2.1 Infinitiv přítomný

Infinitiv přítomný z hlediska slovesného rodu rozdělujeme na činný a trpný (např. *preparare* vs. *essere preparato*), vyjadřuje současnost nebo následnost, přičemž časové zařazení děje je označováno slovesem v určitém tvaru, a to ve formě přítomné (*voglio parlarti*), minulé (*volevo parlarti*) nebo budoucí (*vorrò parlarti*). Infinitiv je v přímém závislém vztahu s řídicím slovesem, se kterým se pojí (Hamplová, 2004, s. 236).

6.2.2 Infinitiv minulý

Stejně tak jako infinitiv přítomný rozdělujeme infinitiv minulý na činný a trpný. V češtině tato forma neexistuje, a tak její překlad závisí na kontextu a funkci ve větě. Vě větách slouží k vyjádření předčasnosti, a to vzhledem k ději přítomnému (např. *siamo contenti di aver ricevuto la vostra lettera*), minulému (*eravamo stati contenti di aver ricevuto la vostra lettera*) a budoucímu (např. *saremo contenti solo dopo aver ricevuto la vostra lettera*) (Hamplová, 2004, s. 236).

Minulý infinitiv také umožňuje krácení vedlejších vět časových. Redukce je realizována prostřednictvím předložek jako *dopo* či *prima di*, např. *dopo essere tornato a casa è andato subito a letto*. Spojením těchto dvou gramatických prostředků vzniká syntaktická konstrukce vyjadřující předčasnost. Taková konstrukce je možná pouze za podmínky, že věta hlavní i věta vedlejší sdílejí stejný podmět. Další využití je ve větách podmětných (např. *mi ha fatto piacere di averti visto di persona*) a předmětných (např. *chiamerà di aver trovato un amico*) (Bahníková et al., 2017, s. 435–436).

6.2.3 Modální slovesa s minulým infinitivem

Kombinace modálního slovesa a minulého infinitivu je zajímavým lingvistickým jevem, který umožňuje vyjádřit dedukce, spekulace, hypotézy, přání nebo touhy ve vztahu k minulým událostem. Nutné je ale zdůraznit, že tato komplexní forma vyjadřuje pomocí modálního slovesa různé stupně určitosti a pravděpodobnosti, které má mluvčí záměr sdělit. Jedná se o formu, která obsahuje nutnost nebo možnost, ale obohacenou o jistotu/nejistotu ve výroku, čímž se liší od infinitivu minulého.

Modální slovesa *dovere* a *potere* v kombinaci s minulým infinitivem nabývají odlišného významu, sloveso *dovere* reflektuje hodnotu pravděpodobnosti (např. *deve esser arrivato = molto probabilmente è arrivato*), kdežto *potere* možnosti (např. *può esser arrivato = forse è arrivato*). Sémanticky vyjadřují různou míru nejistoty či neurčitosti. V českých překladech se využívá výrazů jako *asi*, *zřejmě*, *pravděpodobně* (srov. Bahníková et al., 2017, s. 436), která umožňuje blíže a jasněji demonstrovat subjektivní postoj mluvčího ke své výpovědi. Třetím slovesem je *volere*, které se v této kombinaci chová specificky. Na bližší vysvětlení se zaměříme v praktické části.

7 Modotemporální možnosti modálních sloves s minulým infinitivem

Modální slovesa *dovere*, *potere* a *volere* nabývají v italštině různých tvarů, a to jak v kombinaci s prostým infinitivem, tak s minulým. Tyto kombinace nesou specifické modální významy, vyjadřují různé aspekty jakou jsou například povinnost, možnost, schopnost, nutnost, spekulace nebo přání. Následující subkapitoly popisují samostatně slovesa a jejich modální významy v jednotlivých kombinacích.

7.1 Sloveso *dovere*

Sloveso *dovere* - *muset*, zastupuje tyto modální funkce: alérickou (např. *ogni pezzo di puzzle deve incastrarsi con gli altri*) deontickou (např. *Qua non si deve fumare.*) (De Santis, 2011) a také epistémickou (např. *deve essere vero, ne sono convinto*), které nabývá v kombinaci s minulým infinitivem a ztrácí svůj původní deontický význam (Palmer, 1986, s. 74). Sloveso *muset* nebo jeho zpodstatnělá forma – *povinnost* se používá v právní oblasti, a to z důvodu správné interpretace norem, které se vztahují k lidskému chování.

Dovere je kombinovatelné jak s prostým, tak i s minulým infinitivem, k čemu však dochází, je změna modálního významu a vyjádření odlišné časové perspektivy. Kombinace *dovere* s infinitivem prostým je možná ve všech časech a modech, včetně složených tvarů, jako je například *avrebbe dovuto fare*, což není možné v kombinaci s minulým infinitivem **avrebbe dovuto aver fatto*. V kombinaci *dovere* s minulým infinitivem existují pouze vybrané formy, a to jen syntetické. Dále *dovere* postrádá formy imperativní a formu přičestí přítomného.

Nyní uvedeme syntetické formy *dovere* v kombinaci s *minulým infinitivem*. Pro ilustraci jsme zvolili tvar 3. os. sg., na které popíšeme sémantické významy jednotlivých forem:

1) *doveva aver fatto* = *musel/měl udělat*

Výrok zachycuje retrospektivní spekulaci, přesvědčení, dedukci vzhledem k momentu promluvy, imperfektum a minulý infinitiv vyjadřují časové významy perfektnost a neaktuálnost (Klímová, 2009, s. 32).

2) *deve aver fatto* = *musel udělat / určitě udělal*

Překlad může mít dvojznačný význam – nutnost deontickou, ale i epistémickou. *Musel udělat*, představuje vysokou míru jistoty – *určitě udělal*, mluví si je téměř jistý.

3) (*che*) *debba aver fatto* / 4) (*che*) *dovesse aver fatto* = (*že*) *by to byl udělal*

Použití konjunktivu určuje sloveso ve větě hlavní, výběr mezi přítomným konjunktivem a konjunktivem imperfekta je řízen časovou sousledností a signalizuje hypotézu. Z hlediska modálních kategorií jej můžeme označit jako dubitativ (Klímová, 2009, s. 35).

5) *dovrebbe aver fatto* = *měl by udělat*

Příklad zachycuje míru jistoty, že něco mělo být uděláno, ale zůstává zde velký prostor pro nejistotu, potenciální možnost

Rozdílnost modálního významu nacházíme například mezi *avrebbe dovuto fare* a *dovrebbe aver fatto*. První uvedená kombinace významově zdůrazňuje, že něco mělo být uděláno z povinnosti, ale nebylo to realizováno, kdežto druhá varianta prezentuje spekulaci nebo pravděpodobnost, že něco uděláno být mělo. Proti sobě zde tedy stojí význam toho, co se nestalo, a očekávání/spekulace/potenciál.

Korpusové vyhledání však ne všechny kombinace poskytlo. Mezi formami byly pouze kombinace s imperfektem, prezentem a kondicionálem. Vybrané příklady jsou následně v praktické části analyzovány.

7.2 Sloveso *potere*

Sloveso *potere*, v českém překladu má dva ekvivalenty: *moci* a *smět*. Je součástí epistémické modality (např. *qua si può parcheggiare la macchina*) a také dynamické (např. *lui può correre 100 metri in 11 secondi*).

Stejně tak jako *dovere* je i *potere* kombinovatelné s oběma typy infinitivů. Kombinace s infinitivem prostým je opět možná ve všech časech a modech, narozdíl od *dovere* má formu přičestí přítomného *potente* a nemá imperativní formy. Také u *potere* v kombinaci s minulým infinitivem uvádíme pouze jeho syntetické formy. Co se týče dynamické modality, ke slovesu *potere* se pojí *dynamická – abilitivní*, která vyjadřuje fyzickou nebo mentální schopnost subjektu něco vykonat. V tomto případě není možná aplikace kombinace s minulým infinitivem, protože jeho „nereálný“ charakter není vhodný na odkazování „reálných“ situací, které byly dokončeny, realizovány (Palmer, 1986, s. 77). Forma **può aver corso 100 metri in 11 secondi* = *on asi uběhl 100 metrů za 11 vteřin* tedy není možná. Italština by využila alternativní formu *essere in grado di (být schopen)* a tím odkázala na reálnou dokončenou situaci (Palmer, 1986, s. 79).

Syntetické formy s minulým infinitivem (ve 3. os. sg.) jsou:

1) *poteva aver fatto* = *mohl udělat*

- 2) *può aver fatto* = (*asi*) *mohl udělat*
- 3) (*che*) *possa aver fatto* = (*že*) *by mohl udělat*
- 4) (*che*) *potesse aver fatto* = (*že*) *by mohl udělat/býval mohl udělat*
- 5) *potrebbe aver fatto* = *by mohl udělat*

Korpus nám poskytl ke zkoumání všechny tyto formy a opět jsou vybrané příklady analyzovány v praktické části.

7.3 Sloveso *volere*

Sloveso *volere* (chtít), je představitel voluntativní modality (např. *voglio vincere alla loteria.*). Kombinace s prostým infinitivem se nachází ve všech časech a modech, stejně tak jako *potere* má přičestí přítomné *volente*, ale na rozdíl od *dovere* a *potere* má imperativní formy, kromě 2. os. sg. U slovesa *volere* narážíme na omezené možnosti kombinací s minulým infinitivem. Palmerova diskuse se právě o tuto záležitost zajímá. Přání a touhy se typicky orientují na přítomnost nebo budoucnost. Vyjadřují stav, který subjekt touží změnit. V odkazu na minulost není možné vyjádřit přání jako takové, jelikož minulé události jsou neměnné. Proto zde narážíme na logickou neslučitelnost. Nelze aplikovat sloveso *volere*, protože významově neodpovídá. Realita minulých událostí nemůže být změněna přáním. Grepl (Klímová, 2009, s. 33) tuto modální kategorii epistémické modality označuje jako naděje/obava, Palmer (1986, s. 131) jako desiderativ.

Korpusové vyhledávání nám nabídlo pouze jednu možnost *vorrei aver scritto* a ta bude v praktické části analyzována. Vzhledem k Palmerovým závěrům nebudeme jiné kombinace uvádět.

8 Výsledky korpusového výzkumu

Cílem této praktické části je analýza českých překladových ekvivalentů kombinací modálního slovesa v určité konjugaci a minulého infinitivu. Veškerá data pocházejí z paralelního korpusu *InterCorp*, verze 16 (Štichauer et al., 2023), omezené pouze na originály, tím vznikl subkorpus, jehož parametry popíšeme níže.

8.1 Paralelní korpus *InterCorp*

InterCorp verze 16 (Čermák et al., 2012) je rozsáhlá databáze textů a je velmi užitečným nástrojem pro jazykovou analýzu a výzkum. Tato verze 16 byla zveřejněna v roce 2023. Uživatelé mají možnost prozkoumávat a analyzovat jazykové materiály v 61 jazycích, kterými korpus disponuje. Pro komplexní využívání korpusu je nezbytná registrace na internetové stránce Ústavu Českého národního korpusu a poté je možné prostřednictvím webového rozhraní KonText přistupovat k textům paralelního korpusu.

Hlavní část korpusu je tvořena z velké části ručně zarovnanými beletristickými texty a jedná se o tzv. **jádro**. Krom toho obsahuje automaticky zpracované texty, neboli **kolekce**, v nichž se však mohou vyskytovat nesrovnalosti způsobené automatickým zarovnáváním. Kolekce zahrnují například publicistické články, filmové titulky nebo překlady bible. Každý cizojazyčný korpus má svou českou verzi, což umožňuje detailní jazykové zkoumání. Korpus obsahuje stovky milionů slov. Je tedy cenným zdrojem pro lingvisty nebo překladatele, kteří se zabývají jazykovými analýzami a studii, zejména srovnávacími. Texty disponují morfosyntaktickou anotací, tedy jsou obohaceny o gramatické vlastnosti slov, jako jsou slovní druhy, čas nebo pád a syntaktické kategorie, což umožňuje efektivně vyhledávat a analyzovat specifické jazykové jevy, například slovesa v minulém infinitivu.

8.2 Analýzy modálních sloves s minulým infinitivem

V následujících podkapitolách se budeme zabývat jednotlivými analýzami českých překladových protějšků modálních sloves v kombinaci s minulým infinitivem, které vyhodnotíme na vybraných korpusových příkladech. Dále zhodnotíme, jak je modalita vyjádřena, jaký význam má ve větě, a identifikujeme jednotlivé typy modalit.

Pro analýzu modálního slovesa *dovere*, *potere*, *volere* ve spojení s minulým infinitivem jsme v korpusu využili pokročilý dotaz a do příkazového řádku jsme zadali:

[lemma="dovere"] [word="avere|aver"] [tag="V.*"] a poté se v pouze pro jednotlivá slovesa měnila hodnota lemma.

Tento dotaz je sestaven tak, aby našel kombinace uvedených modálních sloves (= lemma) s minulým infinitivem, který je sestaven z pomocného slovesa *avere*, případně formy *aver* (= word) a přičestí minulého významového slovesa (= V).

Hledání jsme omezili pouze na originální texty (**text. original - yes**), u nichž je zdrojovým jazykem itaština a cílovým překladem pak česká verze, výsledky jednotlivých sloves jsou poté zachyceny v tabulkách, kde poskytnuté vyhodnocené údaje znamenají:

- frekvence výskytu se rovná absolutní frekvenci výskytu v korpusu
- frekvence lemma je obecný tvar modálního slovesa a minulého infinitivu
- frekvence slovní tvar (word) je morfologická specifikace, jak modálního slovesa, tak minulého infinitivu
- frekvence dokumenty udává počet dokumentů, které obsahují požadovanou konstrukci

8.2.1 Sloveso *dovere* s minulým infinitivem

Korpusové výsledky ukazují počet tokenů (= hodnota před lomítkem) a pouze 3 možnosti hodnoty slovní tvar/word. Shrnutí je uvedeno v Tabulka 1.

údaj	celkem
výskyt	100
frekvence lemma	72
frekvence slovní tvary	89
frekvence dokumenty	13
<i>dovere</i> v impf. / analyzováno	58 / 3
<i>dovere</i> v prez. / analyzováno	26 / 3
<i>dovere</i> v kond. / analyzováno	5 / 2

Tabulka 1: Sloveso *dovere* s minulým infinitivem v paralelním korpusu *InterCorp*

Podíváme se nyní na jednotlivé příklady. Začneme s tvary imperfekta slovesa *dovere*, z nichž jsme vybrali k analýze tři reprezentativní příklady; kompletní kvantifikace všech překladových protějšků je pak uvedena v závěrečné kapitole věnované celkovému vyhodnocení.

- (1) *Dei cavalieri sciocchi non si sentiva più alcun segno: **doveva aver fatto perdere del tutto le sue tracce** = Po hloupých jezdcích nebylo již vidu ani slechu: patrně se jí podařilo ze stopy je svésti.* (Calvino, *Naši předkové*).

V tomto příkladě tedy máme korespondenci mezi *doveva aver fatto* a *patrně se (...) podařilo*. Modální adverbium *patrně* v českém překladu zachovává vyjádření epistémické modality. Úspěšně je tak přenesen význam z originálu, jako je předpoklad nebo domněnka. Slovo *patrně* je zde vyjadřovacím prostředkem, jenž naznačuje nejistotu.

- (2) *Si sentì furiosa per tutto quello che lui **doveva aver pensato**, in silenzio = Byla naštvaná kvůli všemu tomu, co si asi musel myslet, a mlčel.* (Giordano, *Prvočísla*).

Hlavním nositelem epistémické modality je v tomto příkladě modální sloveso ve tvaru *musel*. Deontické *dovere* má v češtině dvě překladová modální slovesa (např. *doveva – měl; ha dovuto – musel*). Gramatický čas odkazuje na modální význam. Modální hranice mezi deontickým a epistémickým *dovere* se v italštině realizuje pomocí změny infinitivu. Čeština takový nástroj nemá, a tak je překlad *musel si myslet* dvojznačný, může nést jak deontickou, tak epistémickou nutnost (Klímová, 2009, s. 72) K posílení epistémického významu je použito adverbium *asi*, které snižuje stupeň jistoty.

- (3) *L'avevano inseguita nei vicoli dietro le Terme, ma lei gli aveva fatto perdere le sue tracce e **doveva avere abbandonato** la città già prima dell' alba, perché nessuno più era riuscito a trovarla = Pronásledovaly ji uličkami za Lázněmi, ale jí se podařilo uniknout a nejspíš ještě před rozbřeskem odjela z města, protože ji už nikde nenašly.* (Vassalli, *Nespočet*).

Zde máme proti sobě *doveva avere abbandonato* a *odjela*. Překlad je založen na deduktivní hodnotě epistémické modality, opírá se o logickou dedukci z dostupného objektivního důkazu – nikdo už ji nenalezl, postava tedy skutečně odjela (musela odjet). Český překlad opomenul modální sloveso a využil pouze plnovýznamové.

Pokračujeme s třemi konkrétními příklady, v nichž je sloveso *dovere* ve formě přítomného času. Opět je zde patrná deduktivní hodnota epistémické modality, což značí nějakou objektivní okolnost dané situace, ze které můžeme s vysokou mírou jistoty vyvozovat uváděné skutečnosti. Zjistíme však, že české překlady nemusí vždy plně odrážet modální význam.

- (4) *Sono il dottor Pereira, disse Pereira, **deve aver telefonato** il mio medico, il dottor Costa, per prenotarmi una camera = Jsem doktor Pereira, řekl Pereira, myslím, že vám volal můj lékař doktor Costa, aby mi tu zamluvil pokoj.* (Tabucchi, *Tak praví Pereira*).

Zde máme proti sobě *deve aver telefonato* a *volal*. Italský originál vyjadřuje *nutnost* epistémickou, kdežto v češtině opět vzniká dvojznačnost, která však není explicitně vyjádřena slovesem *musel*. Doktor Pereira na základě dedukce usuzuje, předpokládá, že jeho lékař už *musel* volat. *Deve aver telefonato* v italštině obsahuje vysokou míru jistoty, tedy že *určitě* volal. Deduktivní úvaha je v českém překladu podpořena použitím slovesné formy *myslím, že*, což Grepl považuje za střední stupeň míry jistoty (Klímová, 2009, s. 31), dále podle něj nese význam *tuším*, a tato forma je zde ve funkci modální partikule (Grepl, 1973, s. 34).

- (5) *Una mente perversa **deve aver pensato** di usarlo contro il governo di Firenze = Jen zvrácená mysl si mohla vymyslet, že ho použije proti úřední moci Florencie.* (Leoni, *Záhady mozaiky*).

Tento příklad nám ukazuje na rozdílný modální význam, který se projevil v českém překladu. Zatímco italský originál nese vysokou míru jistoty, kde mluvčí vychází ze svého přesvědčení, důkazů nebo zkušeností, což ho deduktivně vede k závěru, že pouze „ta“ *mysl musela* vymyslet něco takového. Oproti tomu český překlad aplikoval *si mohla vymyslet*, což odpovídá italskému *potere*, jež vyjadřuje možnost nebo schopnost něco udělat. Nuance v překladech je mezi deduktivní jistotou a spekulací. České *mohla si vymyslet* se přiklání ke spekulativní hodnotě, která signalizuje, že tvrzení je spíše pravdivé, avšak bez jistoty.

- (6) ***Deve aver letto** sul catalogo le indicazioni che ho letto anch'io ed essersi convinto che quello era il libro che lui cercava = Asi si v katalogu přečetl odkazy, které jsem tam našel i já, a z nich vyvodil, že to je kniha, kterou hledá.* (Eco, *Jméno růže*).

Zde máme proti sobě *deve aver letto* a *asi si (. . .) přečetl*. Italský originál představuje vysokou míru jistoty - *musel si to přečíst; určitě to četl*, která vychází z dedukce mluvčího. České *přečetl* je *faktiv*, což znamená, že se to skutečně stalo a mluvčí si je jist. Zajímavé však je použití modální partikule *asi*, které vnáší element nejistoty, faktivita je tedy nižší, ale samotné tvrzení faktivní zůstává.

Následujícími kombinacemi jsou tvary kondicionálu jako *dovrebbe* aj., které v této konstrukci snižují stupeň jistoty výchozí deduktivní hodnoty, tj. rozdíl mezi např.

deve aver pensato a *dovrebbe aver pensato*. Z následujících příkladů plyne, že to v češtině tak striktně rozlišeno není.

- (7) ***Dovrebbe aver dormito*** ventiquattr'ore, è un calcolo appropriato se si è svegliato che era notte, ma come rinato = *Určitě spal celých čtyřadvacet hodin. Probudil-li se, jak říká, ještě v noci, ale jako znovuzrozený, pak to nebylo těžké noci, ale noci následující..* (Eco, *Ostrov včerejšího dne*).

Italský originál *dovrebbe aver dormito* obsahuje předpoklad a naznačuje pravděpodobnost. Český překlad použil adverbium *určitě*, které je ale typické pro překlad, kdy je sloveso *dovere* v přítomném čase. Zatímco původní text symbolizuje nejistotu, v překladu je míra jistoty vysoká, což je příčinou rozdílného stupně modálního významu.

- (8) *Che poi, arrivato ieri od oggi, **dovrebbe aver lasciato** sulla spiaggia la campana sventrata, e non la vedo* = *Jenže ať už tam dorazil včera nebo dnes, měl by na pláži v každém případě zanechat protržený zvon, a ten tam nevidím.* (Eco, *Ostrov včerejšího dne*).

Nyní porovnáme *dovrebbe aver lasciato* a *měl by (...) zanechat*. Italský originál vyjadřuje pravděpodobnost, že *měl zanechat* zvon na pláži, a tedy že by se tam měl vyskytovat, i když ho tam nevidí. Mluvčí výroku věří, ale zcela jistý si není. Český překlad je dvojznačný, nenese jasné vyjádření stupně jistoty. Překlad představuje buď pravděpodobnost, mluvčí tedy zvažuje možnost, že zvon je na pláži, ale jeho úvaha není potvrzená, nebo očekávání, které vyjadřuje spekulaci o tom, co by se potenciálně mohlo nebo mělo stát. To, co v sobě nese ve svém významu italský originál, není v českém překladu přesně zachyceno, jelikož čeština nemá přesný tvar, který by nahradil *dovrebbe aver lasciato*. Proto využívá jiné výrazové prostředky, v našem příkladu posiluje stupeň jistoty použitím *v každém případě*, a tím přibližuje čtenáři původní význam. Epistémická modalita zde sbíhá k modalitě evidenciální, která se opírá o smyslové vjemy, v tomto případě vjem vizuální – *senzor vizuální* (Palmer, 1986, s. 35-47), protože tvrzení je vyhodnoceno na základě vlastního pozorování mluvčího.

8.2.2 Sloveso *potere* s minulým infinitivem

Pro vyhledání kombinací se slovesem *potere* jsme použili analogický dotaz jako výše a celkové výsledky shrnuje Tabulka 2, z níž je patrné, že oproti *dovere* máme méně tokenů, ale navýšily se možnosti hodnoty slovní tvary / word.

údaj	celkem
výskyt	49
frekvence lemma	37
frekvence slovní tvary	46
frekvence dokumenty	8
<i>potere</i> v impf. / analyzováno	12 / 3
<i>potere</i> v prez. / analyzováno	11 / 3
<i>potere</i> v kond. / analyzováno	15 / 3
<i>potere</i> v konj. prez. / analyzováno	3 / 2
<i>potere</i> v konj. impf. / analyzováno	4 / 2

Tabulka 2: Sloveso *potere* s minulým infinitivem v paralelním korpusu *InterCorp*

Podobně jako v případě slovesa *dovere* i zde začneme s tvary imperfekta.

- (9) *A che parola **poteva aver pensato** Belbo? = Jaké heslo si tak asi mohl Belbo vymyslet? (Eco, Foucaultovo kyvadlo).*

Tento příklad představuje korespondenci překladu mezi *poteva aver pensato a si tak asi mohl (...) vymyslet*. Modalitu nese sloveso *mohl*, které vyjadřuje spekulaci – přemýšlí, jaké heslo by to mohlo být. Modální partikule *asi* zdůrazňuje spekulativní charakter otázky.

- (10) *Come **poteva aver pensato** che la colomba azzurra volasse proprio da Lilia? = Jak by se také mohl domnívat , že blankytná holubice poletí rovnou k Lilii?. (Eco, Foucaultovo kyvadlo).*

Zde máme proti sobě *poteva aver pensato a by se také mohl domnívat*. V překladu jsou použity dva prostředky: lexikální *moci* a gramatický *kondicionál* (Grepl, 1973, s. 35). Takovéto sepětí Grepl považuje za závazné a umožňuje v češtině jasně rozlišit použití kondicionálu pro vyjádření jistotní modality od jiných významů, které kondicionál může nést. *Sepětí* je prostředek pro vyjádření spekulace a stupně jistoty a odlišení od situací, kdy kondicionál vyjadřuje např. hypotézu, přání.

- (11) *Ora, **poteva aver sbagliato** nel mantener la direzione, si era trovato di fronte a un muro, e stava costeggiandolo verso sud cercando il passaggio = Mohl ovšem taky neudržet směr, a jestliže k tomu opravdu došlo, pak se ocitl před hrází a teď jde při ní k jihu a hledá průchod. (Eco, Ostrov včerejšího dne).*

Epistémická modalita v českém překladu je vyjádřena překladem *Mohl*, což vyjadřuje možnost doplněnou výrazem *ovšem*, který naznačuje alternativu, tedy že se nemusí jednat pouze o jediné vysvětlení situace. *Ovšem* v tomto případě je modální částice vyjadřující „odporování se zdůrazněním samozřejmosti“ (J. Svobodová et al., 2021, s. 131).

Pokud jde o další příklady, kde máme naopak *potere* v ind. přítomnosti, uvedeme zde s komentářem opět jen tři.

- (12) *Come può aver fatto il brigante, si chiedeva Roberto, a conoscere il tenore delle lettere che le avevo inviato? = Jak jen může ten lupič, ptá se v duchu Roberto, znát tón dopisů, které jsem jí posílal? (Eco, Ostrov včerejšího dne).*

Epistémickou modalitu v překladu zesiluje slovo *jen*, které naznačuje neobvyklost situace. Český překlad je vyjádřen v přítomném čase a v kombinaci s *jen* zachovává nejistotu, která je obsažena v originále.

- (13) *Sotto tortura Bentivenga può avere detto le menzogne più assurde, perché non parlava più lui, ma la sua lussuria, i demoni dell'anima sua. = Na mučidlech mohl Bentivenga povídat ty nejnesmyslnější lži, protože už nemluvil on sám, ale jeho chlípnost, démoni jeho duše. (Eco, Jméno růže).*

Překlad *mohl* zde poukazuje na nejistotu či potenciální možnost. Minulý čas vyjadřuje epistémickou modalitu a prezentuje spekulaci, která se odehrála v minulosti.

- (14) *Posso avere ecceduto in severità = Asi jsem byl příliš přísný. (Eco, Jméno růže).*

Výraz *asi* pomáhá vyjádřit nejistotu a subjektivní povahu výroku, která je v originále, což odpovídá epistémické modalitě.

V kondicionálu je sloveso *potere* použito na první pohled proto, aby umocnilo menší míru jistoty, mezi oběma možnostmi je však jen nepatrný rozdíl, který je v našich překladech v podstatě neutralizován.

- (15) *Ma Ingolf potrebbe aver trascritto male. = Ingolf to ale mohl přepsat špatně (Eco, Foucaultovo kyvadlo).*

Tento příklad ukazuje, jak se mezi *potrebbe aver trascritto* a *mohl přepsat* liší míra jistoty. Z hlediska časové roviny jsou si originál i překlad rovnocenní, obě formy odkazují na minulou událost, která se *možná* stala. Stejně tak je zachován modální význam, který naznačuje, že existuje *možnost* a k *přepisu* došlo. Rozlišná je však

míra jistoty. *Potrebbe* naznačuje nižší stupeň jistoty. *Mohl* v českém překladu vyjadřuje pravděpodobnost, spekulaci. Oba výrazy tak zachycují pravý význam a to, že se *možná přepsal*.

- (16) *Così potrebbe avere fatto questa notte... = Tak to možná udělal i dnes v noci.* (Eco, *Jméno růže*).

Spekulace je zde v překladu přímo vyjádřena použitím modální partikule *možná*. Modalita mezi italským originálem a českým překladem je v rovnováze.

- (17) *Malachia potrebbe aver preceduto tutti = Malachiáš mohl všechny předejít.* (Eco, *Jméno růže*).

Opět zde dochází k rovnocennosti časové roviny a rozdílná je pouze míra jistoty, jako u prvního příkladu *potere* v kondicionálu.

Další příklady, které zde uvedeme, se týkají tvarů slovesa *potere*, které jsou v konjunktivu, což je pochopitelně dáno souvětňnou modalitou, kde je sloveso v hlavní větě vyžadující konjunktiv.

- (18) *Peneremo allora infino a che una formicola, muovendo un solo passo per anno, possa aver girato tutta la terra? = Budeme tedy trpět, dokud mravenec, co učiní rok co rok jeden krůček, neobejde Zemi?.* (Eco, *Ostrov včerejšího dne*).

Konjunktiv v originále značí hypotézu, teoretickou možnost a je dán použitím spojkového spojení *infino a che*. Základní myšlenkou věty je, že něco nastane, pokud bude splněna podmínka. Čeština v tomto případě využila spojku a negativní formu – *dokud (...)* *neobejde* – tedy nenastane změna. Překlad je jiný, ale obsahově je koncept zachován, prezentuje subjektivní názor, nepravděpodobnost.

- (19) *Ma cosa rimane che tu non possa avere fatto? = Je vůbec ještě něco, co bys nemohl provést?.* (Eco, *Jméno růže*).

Podle Greplovy klasifikace epistémické modality, jak připomíná Klímová (2009, s. 33), bychom zde mohli aplikovat kategorii třetí, a to modální význam naděje či obavy, která je spojována s jistotou/nejistotou. Spekulace se zde týká nejistoty ohledně toho, co bylo a ještě může být učiněno, což zachycuje významový odstín mluvčího obavy z potenciální existence takovéto možnosti činu. Český překlad tento význam zachytil použitím kondicionálu. Je tak vyjádřena hypotetická, ještě nereali-zovaná možnost, která by však mohla nastat.

Podobně fungují i další příklady v konjunktivu imperfekta, kde je tento tvar samozřejmě vynucen sousledností časů.

- (20) *Avendo avuto sino ad allora (e da allora in poi, siano rese grazie a Dio) poca dimestichezza con gli esseri di quel sesso, non so dire che età potesse aver avuto.* = Jelikož jsem do té doby (a díky Bohu, až do dneška) neměl moc příležitostí jednat s osobami onoho pohlaví, nemohu teď povědět, kolik mohla mít let. (Eco, *Jméno růže*).

Tvar *Mohla* intenzifikuje nejistotu mluvčího, a to v kontextu celé věty. Zachycuje, že nejistota je přítomná a výpověď obsahuje váhavost. Mluvčí neměl moc příležitostí jednat s těmi osobami, a proto nemá přesně informace.

- (21) *Dante si chiese cosa potesse aver capito di quelle parole pronunciate in una lingua diversa dalla sua, e per un'altra donna.* = Dante se ptal sám sebe, co by mohla pochopit z těchto veršů, pronášených v pro ni cizí řeči a patřících jiné ženě. (Leoni, *Záhady mozaiky*).

Jedná se o vnitřní monolog vyjadřující spekulaci. Mluvčí, v tomto případě *Dante*, se neptá na něco, o čem byl přesvědčen, ale přemýšlí. V překladu je to vyjádřeno podmiňovacím způsobem, který zde signalizuje úvahu – *by mohla* naznačuje možnost nebo potenciální schopnost pochopení, ale zároveň to v sobě nese nejistotu. Překlad přesně reflektuje význam italského originálu, který má spekulativní charakter spojený s nejistotou mluvčího hypotézy.

8.2.3 Sloveso *volere* s minulým infinitivem

Pro vyhledání všech výskytů se slovesem *volere* jsme postupovali úplně stejně jako v ostatních případech, avšak zde jsou výsledky natolik omezené, že nemá smysl je shrnovat prostřednictvím nějaké tabulky. V našem subkorpusu jsme totiž našli jen jedno konkrétní spojení, totiž *vorrei aver scritto*, v následujícím kontextu.

- (22) *Vorrei aver scritto tutto ciò che ho pensato da questo pomeriggio a ora.* = Měl bych sepsat všechno, co mě napadlo od příjezdu až do tohoto okamžiku. (Eco, *Foucaultovo kyvadlo*).

Obecně vzato je kombinace voluntativního modálního slovesa *volere* s minulým infinitivem problematická, neboť přání, touhy, žádosti apod. jsou obvykle obrácené do budoucnosti, ale bližší pohled na jednotlivé postoje nám dobře ukáže, v čem je rozdíl mezi zcela přijatelným (a zde doloženým) *vorrei aver scritto* a podivně

znějícím ??? *voglio aver scritto*. Tohoto rozdílu si totiž všimá i Palmer (1986, s. 134–135), když říká, že přání (*wishes*), podobně jako touhy, obavy a naděje, se mohou vztahovat k minulosti, zatímco „chtění“, vůle se týká spíš budoucích akcí, které mluvčí žádá po adresátovi:

„First, telling someone what is wanted is often a direction for action whereas an expression of wish is not so obviously so. Secondly, wishes, like fears and hopes, can relate to the past as well as the present or future, whereas wanting cannot: *I wish John had come, I fear John came, I hope John came, ?? I want John to have come*. (The last example may not be impossible, but is very unnatural.) These two features suggest that wanting should be treated as deontic, the other as epistemic.“ (Palmer, 1986, s. 134–135)

Z toho tedy plyne, že kondicionál slovesa *volere* má daleko silnější *přací* význam než ryze volní, direktivní, a proto – podobně jako v angličtině, jak je zřejmé z Palmerovy diskuse – jsou kombinace jako *vorrebbe averne parlato prima* přijatelné v optativním významu vztáženém do minulosti, ve smyslu *kéž by o tom mluvil dříve* či *přál by si o tom mluvit už dříve*. Zcela to odpovídá obecné tendenci, v níž jsou modální slovesa v kombinaci s min. infinitivem vždy epistemická, a nikdy deontická či dynamická.

Tomuto tématu se věnuje také Grepl (1973, s. 31), který tento jev specifikoval v subkategorii voluntativní modality jako modální odstín nutnosti, jejímž významem je povinnost něco vykonat. Základním prostředkem je sloveso *míti* a je-li původcem modality mluvčí, má sloveso *míti* formu kondicionálu, jak je tomu i v našem překladu. Dále Grepl (1973, s. 32) uvádí, že jako prostředek pro vyjádření záměru je v češtině modální sloveso *hodlati* nebo *chtíti*, které však této modální hodnoty, na rozdíl od *hodlati*, nabývá pouze tehdy, je-li původce děje totožný s původcem modality.

9 Celkové vyhodnocení analýz

Z korpusu InterCorp v16 bylo pro detailní analýzu vybráno 22 reprezentativních příkladů. Modální sloveso *dovere* bylo analyzováno na 8 příkladech, sloveso *potere* na 14 a *volere* na 1, a to v kombinaci s minulým infinitivem, jehož konstrukce je tvořena infinitivem pomocného slovesa *aver/avere* a minulým participiem slovesa významového. Ve vyhodnocení jsou použity i další příklady z korpusu, které poskytnou širší perspektivu o překladových protějšcích.

9.1 Vyhodnocení slovesa *dovere*

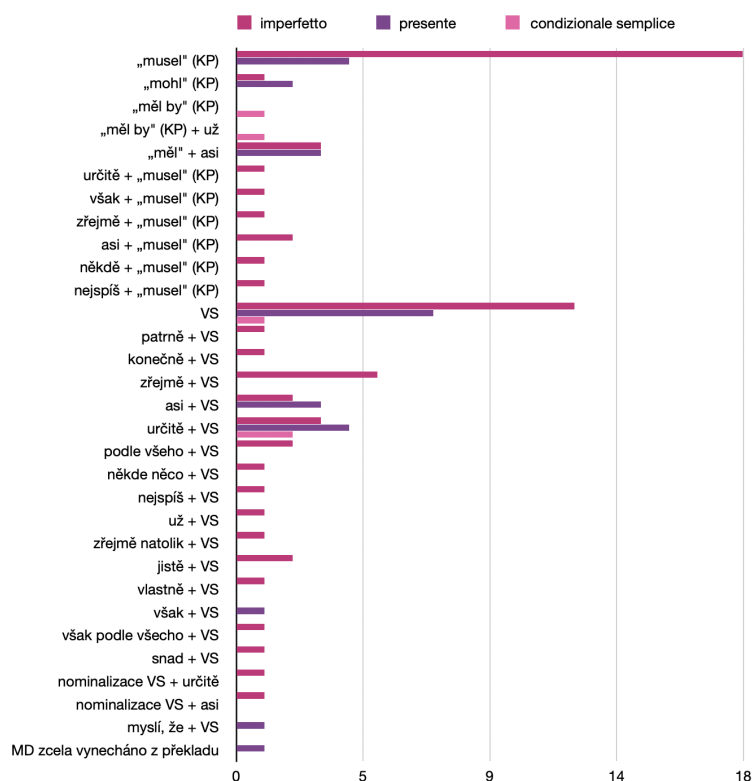
České překlady *dovere* v kombinaci s minulým infinitivem jsou silně ovlivněny závislostí na kontextu, jelikož cílem je, co nejpřesněji zachytit modalitu obsaženou ve sdělení mluvčího. V příkladech z korpusu se objevuje tvar v minulém čase – *mohla* nebo *musela* atd. Často je sloveso *dovere* nahrazováno nebo spojováno s různými lexikálními výrazy. Z morfologického hlediska jsou to adverbia, například *patrně*, *asi*, *nejspíš*, *určitě*, *zřejmě*, *však*, *jistě*, kombinace adverbia a zájmena *někde něco*. Všechny možnosti překladu jsou uvedeny v grafu na obr. 1.

- *deve aver pensato = si mohla myslet*
- *Dobbiamo aver sbagliato = Museli jsme udělat*
- *doveva aver sentito = musel slyšet*
- *doveva avere abbandonato = nejspíš (...) odjela*
- *deve aver udito = určitě vyslechl*
- *dovevano aver pensato = zřejmě uvažovali*
- *doveva aver conservato = jistě uchovávala*
- *doveva aver orecchiato = někde něco zaslechl*
- *dovevano aver faticato = si asi musely projít*
- *doveva aver cancellato = se snažil (...) vymazat*

Následující graf 1, představuje překladové protějšky slovesa *dovere*, vzhledem k jeho modotemporální nuanci v originálu (*imperfetto*, *presente*, *condizionale composto*). Sloveso *muset* je zastoupeno v různých časech a způsobech ve 3. os. sg.,

KP = ve formě komplexního predikátu, VS = významové sloveso, MD = modální sloveso.

Obrázek 1: Všechny překladové protějšky slovesa *dovere* s min. infinitivem

9.2 Vyhodnocení slovesa *potere*

Jak je z níže uvedených říkladů patrné, častým překladovým protějškem příkladů z InterCorp vs16 je tvar minulého času – *mohl* atd., a to i v případech, kdy je *potere* vyjádřeno v originále v *condizionale semplice*. Ve dvou případech se v českém překladu objevuje prezentní tvar, z nichž jeden je doplněn slovem *jen*. Opět jsou využívána adverbia a mohou i zcela nahradit sloveso *potere*. V některých případech je modální sloveso v překladu vynecháno a překlad je vyjádřen pouze významovým slovesem ve tvaru minulého času.

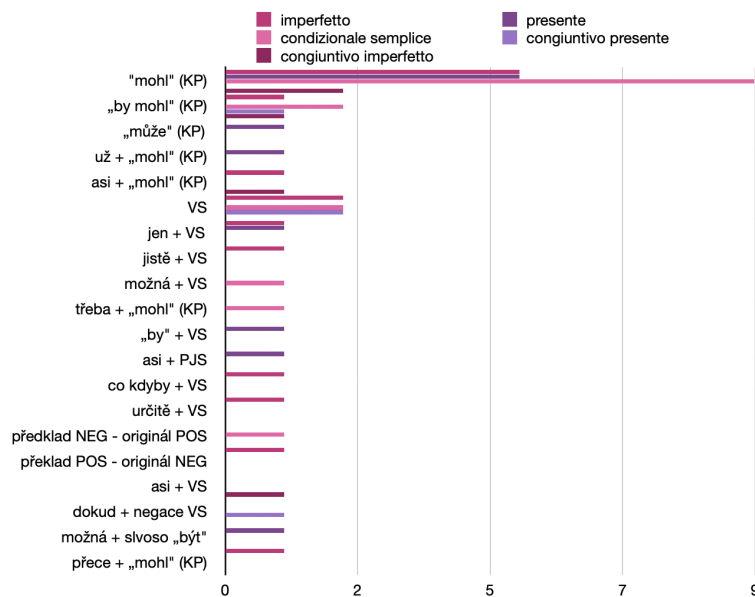
- *Poteva aver fatto* = *Mohl udělat*
- *potrebbe aver ricevuto* = *se mohl dozvědět*
- *può avere avuto* = *může mít*
- *può aver fatto* = *jen může*

- *poteva aver pensato = asi mohl (...)* vymyslit
- *Potrebbe aver ascoltato = Možná (...)* poslouchal
- *possa aver scalfito = vyškrábal*

Překladové protějšky *potere* v congiuntivo presente nebo congiuntivo imperfetto jsou v češtině vyjádřený podmiňovacím způsobem, nikoliv však ve všech případech. Využíván je minulý čas slovesa, například *mohl*. Ve spojení s konjunktivem může také dojít k negaci v překladu, který je navíc ve větě doplněn spojkou.

- *potesse aver capito = by mohla pochopit*
- *potesse aver avuto = mohla mít*
- *possa aver girato = dokud (...)* neobejde

V grafu na obr. 2 jsou uvedeny možnosti překladových protějšků slovesa *potere* vzhledem k jeho modotemporální funkci v originálu (*imperfetto, presente, condizionale composto, futuro, congiuntivo a congiuntivo imperfetto*). Sloveso moci je zastoupeno v různých časech a způsobech ve 3. os. sg., KP = forma komplexního predikátu, PJS = forma predikátu jmennému se sponou, VS = významové sloveso, NEG = negativní, POS = pozitivní.

Obrázek 2: Všechny překladové protějšky slovesa *potere* s min. infinitivem

10 Závěr

Prozkoumali jsme italská modální slovesa *dovere*, *potere*, *volere* v kombinaci s minulým infinitivem, jehož konstrukce byla tvořena infinitivem pomocného slovesa *avere* a minulým participiem významového slovesa. Analýza ukázala, jaké jsou rozdíly mezi originálním textem a českými překladovými protějšky.

Italská gramatická konstrukce, která disponuje rozličnými časy a způsoby, umožňuje, v kontextu celé věty, vyjadřovat možnost, pravděpodobnost, spekulaci či míru jistoty jednodušším způsobem. Konstrukce sama o sobě již nese aspekt hypotézy a nejistoty.

Čeština takovéto možnosti nemá, v překladech musí využívat alternativy, tak aby v překladu byla schopna reflektovat původní modální význam. Využívá pro překlady explicitnější formy, což poukazuje na flexibilitu českého jazyka. Italština se řídí pravidly časové souslednosti a použití konjunktivu, konstrukce jsou v implicitní formě, což je potřeba v českých překladech adekvátně prezentovat. Efektivní přenos modalit z italské konstrukce je možný pomocí jiných lingvistických prostředků mezi které patří:

- aplikace adverbíí (či modálních částic) a jiných lexikálních výrazů pro vyjádření stupně nejistoty nebo spekulace atd.;
- aplikace negace;
- ekvivalentem konjunktivu je často podmiňovací způsob, ale také minulý čas;
- vynechání překladu modálního slovesa nebo jeho nahrazení významovým slovesem či nominalizací významového slovesa;
- syntaktické úpravy, které slouží k tomu, aby výsledný text lépe korespondoval s českou gramatikou a stylistikou.

Důležitou a nedílnou součástí adekvátního překladu je zohlednění celého kontextu, veškerých aspektů, které se nacházejí v originálu, což zásadně ovlivňuje rozhodnutí o použití časů a módu v překladech, případně jiných morfologických výrazů.

Analýza provedená u slovesa *dovere* prokázala, že pokud je toto modální sloveso v kombinaci s minulým infinitivem, mění svou základní charakteristickou vlastnost z původní deontické modalit na epistémickou. Již tedy nesignalizuje povinnost, ale vyjadřuje míru pravděpodobnosti a jistoty.

Překladové ekvivalenty *potere* s minulým infinitivem jsou prezentovány různě, a to v závislosti na kontextu a realizaci překladu. Je využívána jednodušší forma překladu, kterou je například aplikace minulého času, i když je v originále *condizionale semplice*. Tím dochází v českých překladech k odchylce od originálu a ke změně původní míry spekulace, což vede ke snížení nebo zvýšení nejistoty vyjádřené v původním textu.

V případě slovesa *volere* se v jeho překladovém protějšku prokázal silnější optativní význam vztažený k minulosti. Použití kondicionálu, kdy původcem modalit je sám mluvčí, vyjadřuje vůli něco vykonat, který byl zamýšlen pro budoucnost, avšak z retropektivy.

Lze konstatovat, že překladové protějšky *dovere*, *potere* a *volere* v kombinaci s minulým infinitivem z korpusu InterCorp vyjadřují různé nuance modalit a jsou závislé na kontextu a subjektivitě, často dochází k odchylkám nebo negacím, které nejsou obsaženy v originále, anebo naopak, z čehož vyplývá, že český překlad se neomezuje pouze na doslovný překlad, ale snaží se využívat spektrum gramatických a lexikálních instrumentů, aby zachytil nejrůznější modální hodnoty.

Literatura

- BAHNÍKOVÁ, Alena; BENEŠOVÁ, Hana; EHRENBERGEROVÁ, Ludmila; POLVERARI, Anna, 2017. *Italština*. Nové 3. vydání. Praha: LEDA. ISBN 978-80-7335-460-2.
- BAZZANELLA, Carla, 2011. *segnali discorsivi*. Treccani. Dostupné také z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/segnali-discorsivi_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/segnali-discorsivi_(Enciclopedia-dell'Italiano)/). Last accessed: January 7, 2024.
- BLASZCZYK, Izabela; KARLÍK, Petr, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. MODALITA. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/MODALITA>. Last accessed: January 7, 2024.
- ČERMÁK, F.; ROSEN, A., 2012. The case of InterCorp, a multilingual parallel corpus. *International Journal of Corpus Linguistics*. Roč. 17, č. 3, s. 411–427.
- DARDANO, Maurizio; TRIFONE, Pietro, 2016. *La lingua italiana: morfologia, sintassi, fonologia, formazione delle parole, lessico, nozioni di linguistica e sociolinguistica*. Bologna: Zanichelli. ISBN 978-88-08-05990-1.
- DARDANO, Maurizio; TRIFONE, Pietro, 2020. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. 3. vyd. Bologna: Zanichelli. ISBN 978-88-08-09384-4.
- DE SANTIS, Cristiana, 2011. *modalita*. Treccani. Dostupné také z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/modalita_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/modalita_(Enciclopedia-dell'Italiano)/). Last accessed: January 7, 2024.
- GREPL, Miroslav, 1973. *K podstatě modálnosti* [online]. [cit. 2024-01-07]. Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/cs/handle/11222.digilib/120824>. Available from: Digital Library of the Faculty of Arts Masaryk University [viewed 2024-01-07].
- GREPL, Miroslav, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. EPISTÉMICKÝ PREDIKÁTOR. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/EPIST%C3%89MICK%C3%9D%20PREDIK%C3%81TOR>. Last accessed: January 8, 2024.
- GREPL, Miroslav; ŠIMÍK, Radek, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. EPISTÉMICKÁ MODALITA. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/EPIST%C3%89MICK%C3%81%20MODALITA>. Last accessed: January 7, 2024.
- HAMPLOVÁ, Sylva, 2004. *Mluvnice italštiny: Grammatica italiana*. Praha: LEDA. ISBN 80-7335-041-6.
- HIRSCHOVÁ, Milada, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. POSTOJ MLUVČÍHO. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/POSTOJ%20MLUV%C4%8C%C3%8DH0>. Last accessed: January 8, 2024.

- KARLÍK, Petr, 2017a. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. PŘÍSUDEK. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/P%C5%98%C3%8DSUDEK>. Last accessed: January 8, 2024.
- KARLÍK, Petr, 2017b. Slovesný Způsob. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVESN%C3%9D%20ZP%C5%AESOB>. Poslední přístup: 30. 4. 2024.
- KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana, 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-484-8.
- KLÍMOVÁ, Eva, 2009. *Otázky vztahu slovesného modu a modalit v italštině: (na pozadí angličtiny a češtiny)*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě, Ústav cizích jazyků. ISBN 978-80-7248-541-3.
- NEKULA, Marek, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. ČÁSTICE. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/%C4%8C%C3%81STICE>. Last accessed: January 7, 2024.
- OSOLSOBĚ, Klára, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. CITO-SLOVCE. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/CITOSLOVCE>. Last accessed: January 6, 2024.
- PALMER, Frank Robert, 1986. *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PANUNZI, Alessandro, 2011. *predicato, tipi di*. Treccani. Dostupné také z: [https://www.treccani.it/enciclopedia/tipi-di-predicato_\(Enciclopedia-dell'Italiano\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/tipi-di-predicato_(Enciclopedia-dell'Italiano)/). Last accessed: January 8, 2024.
- SVOBODOVÁ, Jana; HÖFLEROVÁ, Eva; KULDÁNOVÁ, Pavlína; SEKEROVÁ, Kamila; SVOBODOVÁ, Diana et al., 2021. *Čeština v edukaci: lingvistika a didaktika*. Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7599-258-1.
- ŠTICHAUER, P.; VAVŘÍN, M.; ZASINA, A. J., 2023. *Korpus InterCorp – italština, verze 16*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné také z: <http://www.korpus.cz>. Last accessed: January 7, 2024.
- VESELOVSKÁ, Ludmila, 2017. *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. INFINITIV. Ed. KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek; PLESKALOVÁ, Jana. Dostupné také z: <https://www.czechency.org/slovník/INFINITIV>. Last accessed: January 15, 2024.